

Brüssel, 2.12.2020
COM(2020) 710 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

**Õigusemõistmise digipööre Euroopa Liidus
Võimalusterohked töövahendid**

{SWD(2020) 540 final}

1. SISSEJUHATUS

Õiguskaitse kättesaadavus ja liikmesriikidevahelise koostöö hõlbustamine kuuluvad Euroopa Liidu toimimise lepingus sätestatud ELi vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala peamiste eesmärkide hulka¹. Põhiõiguste harta artikliga 47 tagatakse õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele². Tulemuslikud õigussüsteemid aitavad ka siseturul toimida ja on majanduskasvu eeltingimuseks. Vaja on säilitada õiguskaitse kättesaadavus ja pidada sammu muutustega, sealhulgas digiüleminekuga, mis mõjutab meie elu kõiki aspekte.

Viimase kümne aasta jooksul on komisjon ja liikmesriigid tunnistanud vajadust tulemuslike õigussüsteemide järele ning on teinud mitmeid algatusi, mis on andnud positiivseid tulemusi seoses õigusemõistmise digipöördega. Palju tööd on siiski veel teha. Lisaks vahetule tervise- ja majanduslikule mõjule on COVID-19 kriis tekitanud palju erinevaid probleeme ka õigussüsteemidele liidus ja liidu piiride taga.

Ühelt poolt on COVID-19 pandeemia rõhutanud vajadust kiirendada ELis riiklike reforme, et digitaliseerida kohtuasjade menetlemine kohtuasutuste poolt, menetlusosaliste ja juristide vaheline teabe ja dokumentide vahetamine ning õiguskaitse jätkuv hõlbustamine kättesaadavus kõigile³. Nii on see andnud täiendavat hoogu liikmesriikide jõupingutustele kasutada oma õigussüsteemides info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendeid parimal viisil. Teisest küljest on märkimisväärne mõju liikmesriikide õigussüsteemide toimimisele kahjustanud ELi piiriülest õigusala koostööd, põhjustades paljudel juhtudel viivitusi ja takistusi õiguskaitse kättesaadavuses nii üksikisikute kui ka ettevõtjate jaoks⁴.

COVID-19 kriis on seega rõhutanud vajadust tugevdada õigussüsteemi vastupanuvõimet kogu ELis. Samuti on kriis näidanud, kui tähtis on jätkata koostööd rahvusvaheliste partneritega ning edendada parimaid tavasid ka selles poliitikavaldkonnas. See on tähtis osa Euroopa väärtustel põhinevast ühiskonnast ja vastupanuvõimelisemast majandusest.

Oma poliitilistes suunistes⁵ kohustus Euroopa Komisjoni president tagama, et Euroopa seab kõrgemad sihid, haarates kinni digitaalajastu võimalustest turvalistes ja eetilistes piirides. Hiljutises *2020. aasta aruandes tulevikusuundade strateegilise analüüsi kohta*⁶ tunnistatakse haldusasutuste ja õigussüsteemide digiülemineku otsustavat tähtsust kogu ELis. Üleminek peaks toimima kõigi jaoks, asetama inimesed esikohale ja avama eri sidusrühmadele uusi võimalusi. Seetõttu peaks see käsitlema laia küsimusteriingi.

¹ ELi toimimise lepingu artikkel 67.

² Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT C 326, 26.10.2012, lk 391–407).

³ Vt 2020. aasta aruanne õigusriigi olukorra kohta Euroopa Liidus (COM(2020) 580 final).

⁴ Ülevaate koostamiseks liikmesriikide õigussüsteemide probleemidest COVID-19 kriisi ajal kogus komisjon teavet kriisi mõju ja riiklike vastumeetmete kohta;

https://e-justice.europa.eu/content_impact_of_the_covid19_virus_on_the_justice_field-37147-et.do

Näiteks Euroopa vahistamismääruse kontekstis, ehkki ükski liikmesriik ei ole üldiselt peatanud üleandmist täideviimist, on mõnel juhul muutunud võimatuks tagaotsitava üleandmine vahistamismääruse väljastanud riigile, peamiselt reisipiirangute ja lendude tühistamise tõttu. Üleandmise teostatavust on hinnatud iga juhtumi puhul eraldi. Maismaatransport (nt naaberriikide vahel) on üldiselt jätkunud, välja arvatud siis, kui piirid on olnud suletud.

⁵ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_et.pdf

⁶ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report_et

Nii Euroopa Ülemkogu⁷ kui ka Euroopa Parlament⁸ on tunnistanud digipöörde keskset rolli ELi majanduse taaskäivitamisel ja ajakohastamisel pärast COVID-19 kriisi.

2020. aasta juulis avaldatud julgeolekuliidu strateegias kohustus komisjon võtma meetmeid, et õiguskaitsetöötajad ja justiitsvaldkonna töötajad saaksid uue tehnoloogiaga paremini kohaneda, saades eelkõige juurdepääsu uutele vahenditele, omandades uusi oskusi ja töötades välja alternatiivseid uurimismeetodeid⁹.

Nõukogu 13. oktoobri 2020. aasta järeldustes *Õiguskaitse kättesaadavus: digitaliseerimisest tulenevate võimaluste ärakasutamise*¹⁰ esitati konkreetsed ettepanekud õiguskaitse reaalse kättesaadavuse ja digitaliseerimisega seotud poliitikameetmete vastastikuseks tugevdamiseks.

Seda arvesse võttes on tähtis, et EL kiirendaks õigusemõistmise digipööret. Ehkki palju on juba tehtud, tuleb nii riiklikul kui ka Euroopa tasandil teha tublisti tööd, et veelgi tugevdada õigussüsteemide vastupanuvõimet ja suurendada nende suutlikkust töötada internetis. Komisjoni kogemused e-valitsuse valdkonnas näitavad, et digiüleminek on õigussüsteemide struktuurireformide üks aspekt, mis peaks süsteemidele hästi mõjuma. Selliste reformide raames tuleb protsesse ja neid toetavate süsteemide ülesehitust arendada alati kodanike ja ettevõtjate vajadusi silmas pidades.

Selleks et saada kohtumenetlustes digitehnoloogiast täit kasu, on käesoleva teatise eesmärk seega kahetine: riiklikul tasandil on eesmärk täiendavalt toetada liikmesriike nende õigussüsteemide arengul digiajastu suunas, tõhustades koostööd ja mitmesuguste riiklike õigusasutuste digipööret, millest saavad täiel määral kasu nii kodanikud kui ka ettevõtjad; Euroopa tasandil on teatise eesmärk parandada piiriülest õiguskooostööd pädevate asutuste vahel. See hõlmaks eelkõige avaliku õigusemõistmise teenuste edasist digitaliseerimist, turvalise ja kvaliteetse kaugsidetehnoloogia (videokonverentsid) kasutamise edendamist, riiklike andmebaaside ja registrite omavahelise ühendamise hõlbustamist ning turvaliste elektrooniliste edastuskanalite kasutamise edendamist pädevate asutuste vahel.

Käesolevas teatises tutvustatakse uut lähenemisviisi õigusemõistmise digipöördele, mis põhineb töövahenditel – õigus-, finants- ja IT-vahendite terviklikul kogumil, mida meie õigussüsteemide eri asjaosalised vastavalt oma vajadustele võiksid kasutada.

Õigusemõistmise digipöörde kavandamine ja rakendamine peab tagama Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud põhiõiguste täieliku austamise¹¹. See lähenemisviis tagaks seega reaalset, et kõik liidu elanikud saavad täiel määral kasutada uusi või täiendavaid õigusvaldkonna digivahendeid. Seetõttu on tähtis tagada, et ka puuetega inimestel ja lastel oleks teistega võrdsel alustel tegelik juurdepääs õigusemõistmisele¹². Julgeolekukaalutluste arvessevõtmine digilahenduste väljatöötamisel ja kasutuselevõtul õigusemõistmise valdkonnas on väga tähtis, et soodustada nende kasutuselevõttu ja suurendada kodanike

⁷ Teekaart majanduse taastamise suunas – Vastupanuvõimelisem, kestlikum ja õiglasem Euroopa, heaks kiidetud 23. aprillil 2020.

⁸ 17. aprilli 2020. aasta resolutsioon ELi kooskõlastatud meetmete kohta võitluses COVID-19 pandeemia ja selle tagajärgede vastu.

⁹ COM/2020/605 final.

¹⁰ ELT C 342I, 14.10.2020, lk 1

¹¹ Näiteks õigus isikuandmete kaitsele, õiglasele kohtulikule arutamisele ja õiglasele õiguskaitsevahendile, sealhulgas nende isikute puhul, kellel puudub juurdepääs digivahenditele või kellel ei ole nende kasutamiseks vajalikke oskusi, ning võttes arvesse eakate ja ebasoodsas olukorras olevate isikute olukorda.

¹² Vt artikkel 13 ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis, millega on ühinenud EL ja kõik liikmesriigid.

usaldust. Lisaks aitab digipööre õiguskaitse kättesaadavust parandades tugevdada õigusriigi põhimõtet ELis.

2. ÕIGUSSÜSTEEMIDE PROBLEEMID DIGIAJASTUL

Liikmesriigiti võib täheldada mitmesuguseid spetsiifilisi probleeme ja erinevusi. Alates 2013. aastast on komisjon avaldanud igal aastal ELi õigusemõistmise tulemustabeli,¹³ milles antakse ülevaade ka liikmesriikide kohtusüsteemide digitaliseerimisest, näiteks seoses veebipõhise juurdepääsuga kohtuotsustele või taotluste veebipõhise esitamise ja järelmeetmetega. Kahes hiljutises uuringus analüüsitakse innovatiivse tehnoloogia kasutamist¹⁴ ja digitaalse kriminaalõiguse eriküsimust¹⁵.

Komisjon on teinud põhjaliku analüüsi ja esitab käesolevale teatisele lisatud komisjoni talituste töödokumendis¹⁶ ülevaate õigusemõistmise digipöördest liikmesriikides. See näitab, et liikmesriikide edusammud on erinevad.

Näiteks:

- üksikisikutel on igat liiki tsiviilkohtumenetlustes juurdepääs oma pooleliolevate kohtuasjade elektroonilisele toimikule kümnes liikmesriigis;
- kriminaalõiguse kontekstis on ohvritel juurdepääs elektroonilisele toimikule seitsmes liikmesriigis ja süüdistatavatel üheksas liikmesriigis;
- tõendeid võib kohtule ainult digitaalsel kujul esitada igat liiki kriminaalmenetlustes 13 liikmesriigis;
- tsiviil- ja kaubandusõiguses on digitaalsed tõendid vastuvõetavad igat liiki menetlustes 10 liikmesriigis.

Üldiselt on tulemused liikmesriigiti väga erinevad. ELi õigusemõistmise tulemustabel ja kaardistamine näitavad, et digipöördest võiksid kasu saada paljud õigusvaldkonnad.

Kui teatavad erandid¹⁷ välja arvata, on üks valdkond, kus digipöörde tempo on olnud aeglane, nimelt registrite ja andmebaaside valdkond. Üksikisikutel, ettevõtjatel ja õiguspraktikutel on raskusi juurdepääsuga teabele, mida neil on õigus saada. Paljudel juhtudel ei ole selline juurdepääs veebis kättesaadav, millel on tegelikkuses mitu puudust.

Teine probleem ELi õigusemõistmises on pabertoimikute jätkuv kasutamine; see on endiselt ülekaalus nii siseriiklikes kui ka piiriülestes kohtumenetlustes. ELi menetluskord nõuab pädevate riiklike asutuste vahelist teabevahetust, mis hõlmab sageli standardvormide või

¹³ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en

¹⁴ *Uuring innovatiivsete tehnoloogiate kasutamise kohta õigusvaldkonnas;*
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4fb8e194-f634-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>

¹⁵ *Piiriülene digitaalne kriminaalõigus;*
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38795b5-f633-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>

¹⁶ SWD(2020) 540.

¹⁷ Näiteks liikmesriikide ettevõtlusregistrite digitaliseerimine ja nende ühendamine ettevõtlusregistrite omavahelise ühendamise süsteemi kaudu – vt käesoleva teatise punkt 3.4.

suurte andmemahutude kasutamist. Kehtivates ELi õigusaktides ei ole aga sätestatud sellise edastamise viisi ega üksikasjalikku korda. Selle tulemusena jääb suurem osa teabevahetusest paberipõhiseks, mis põhjustab ebatõhusust piiriüleses teabevahetuses (peamiselt kiiruse, usaldusvääruse, jälgitavuse ja kulude tõttu), raskendab üksikisikute ja ettevõtjate juurdepääsu teabele ning aeglustab teabevahetust liikmesriikide ametiasutuste vahel.

Kavandamise ja kooskõlastamise puudumine on viinud mitmesuguste riiklike IT-vahendite loomiseni, mis on tekitanud probleeme kiire piiriülese koostalitlusvõimega. See on suurendanud paberdokumentide kasutamist liikmesriigi tasandil. Probleemi lahendamiseks ja juba tehtud investeeringute kaitseks on liikmesriigid uurinud eri lähenemisviise piiriülese õigusosalase koostöö digitaliseerimisele. Seda tehti peamiselt liikmesriikide, õiguspraktikute ühenduste ja komisjoni vaheliste vabatahtlike algatustena. Kuigi sellest koostööst on sündinud mitmeid tulemuslikke vahendeid (eelkõige e-CODEX¹⁸), ei ole liikmesriigid neid lahendusi veel järjekindlalt kasutanud.

Selleks et tulemuslikult toetada liikmesriikide asjaomaseid asutusi piiriülese kuritegevuse tõkestamisel, on ELi justiits- ja siseküsimustega tegelevad ametid ja organid nentinud vajadust suurendada oma digitaalse koostöö suutlikkust¹⁹. Neil on tulnud lahendada mitmesuguseid probleeme, nagu tiptasemel digitaalse taristu, usaldusväärse sidekanali ja vajalike rakenduste puudumine tõendite vahetamiseks liikmesriikide ametiasutuste vahel ning nende asutuste ja ELi ametite ja organite vahel. Seetõttu on tähtis, et sellised ametid ja organid nagu Euroopa Liidu Kriminaalõigusosalase Koostöö Amet (Eurojust), Euroopa Prokuratuur (EPPO), Euroopa Pettustevastane Amet (OLAF) ja Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Amet (Europol) lepiksid kokku ühises lähenemisviisis, mis tagaks sujuva ja turvalise koostöö liikmesriikidega, olles samal ajal kooskõlas kohaldatava õigusraamistikuga, eelkõige seoses isikuandmete kaitsega.

Kokkuvõttes on tähtis, et EL ja liikmesriigid ületaksid need takistused ja et õiguskaitse kättesaadavus oleks Euroopa digikümneni lahutamatu osa. See puudutab kõiki õigussüsteemi osalisi.

¹⁸ *Online* andmevahetus e-õiguskeskkonnas.

¹⁹ Digitaalse kriminaalõiguse uuringusse (vt joonealune märkus 29) on teiste hulgas andnud panuse järgmised justiits- ja siseküsimustega tegelevad ametid ja organid: Eurojust, Europol ja EPPO.

3. ÕIGUSEMÕISTMISE DIGIPÖÖRDE TÖÖVAHENDID

Käesolevas teatises pakutakse välja töövahendid õigusemõistmise digipöördeks, et lahendada eespool nimetatud probleemid ja viia õigusemõistmise valdkond digiajastusse. Komisjon teeb ettepaneku lähenemisviisi kohta, milles võetakse arvesse liikmesriikide erinevaid riiklike asjaolusid ja pädevusi ning austatakse täielikult subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtet. Samal ajal on täiemahulise vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala saavutamiseks tähtis, et kõik liikmesriigid teeksid tööd selle nimel, et vähendada digitaliseerimises esinevaid puudusi ja killustatust liikmesriikide õigussüsteemide vahel ning kasutada ära asjakohaste ELi rahastamismehhanismide pakutavaid võimalusi.

Kavandatud töövahendid on üldjoontes järgmised:

1. **Rahaline toetus liikmesriikidele**, et kasutada potentsiaali pikaajalise mõju tekitamiseks;
2. **Seadusandlikud algatused** digipöörde nõuete kehtestamiseks, et soodustada õiguskaitse kättesaadavust ja parandada piiriülest koostööd, sealhulgas tehisintellekti valdkonnas;
3. **IT-vahendid**, millele saab tugineda lühikeses ja keskpikas perspektiivis ning mida saab kasutada kõikides liikmesriikides. Tähtis on, et olemasolevad ja uued IT-vahendid oleksid vaikimisi koostalitlusvõimelised, puuetega inimestele juurdepääsetavad, kasutajakesksed, kiired, turvalised, usaldusväärsed, vastupidavad ja andmepõhised²⁰ ning tagaksid eraelu puutumatus, andmekaitse ja läbipaistvuse;
4. **Riiklike kooskõlastus- ja järelevalvevahendite edendamine**, mis võimaldaks korrapäraselt järelevalvet, kooskõlastamist, hindamist ning kogemuste ja parimate tavade vahetamist.

Töövahendid hõlmavad siduvaid ja mittesiduvaid meetmeid. Kohustuslik digitaliseerimine näib olevat vajalik näiteks piiriülese õiguslase koostöö menetluste valdkonnas, et võimaldada tulemuslikku ja kiiret piiriülest teabevahetust. Muude, mittesiduvate vahendite seas on näiteks võimalused teabe ja parimate tavade vahetamiseks.

Mis tahes meetmeid, mis on seotud õigusemõistmise digipöördega, tuleb rakendada täielikus kooskõlas põhiõigustega, nagu õigus isikuandmete kaitsele, õiglasele kohtulikule arutamisele ja tõhusale õiguskaitsevahendile, ning proportsionaalsuse ja subsidiaarsuse põhimõttega.

Lisaks tuleb digipöördes igati arvesse võtta ebasoodsas olukorras olevate rühmade vajadusi. Digitehnoloogia muutub üha kasutajasõbralikumaks ja kättesaadavamaks valdavale osale elanikkonnast, sõltumata vanusest või haridustasemest, ja ligipääsetavaks ka puuetega inimestele. Samal ajal peavad institutsioonilised, korralduslikud ja tehnilised meetmed tagama õiguskaitse täieliku kättesaadavuse ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele ja haavatavas olukorras olevatele inimestele, nagu lapsed või eakad, kellel võivad puududa vajalikud vahendid või digioskused. Kuriteoohvritel peaks samuti olema võimalik kasutada digivahendeid vastavalt iga ohvri erivajadustele.

Tagada tuleb õigus õiglasele kohtulikule arutamisele ja tõhusale õiguskaitsevahendile. Eelkõige tuleks digitaalses keskkonnas toimuvate kriminaalmenetluste puhul vältida mis

²⁰ Üha laiemalt kättesaadavate andmete kasutamine kooskõlas komisjoni teatises „Euroopa andmestrategie“ (COM(2020) 66 final) esitatud Euroopa andmestrategiega.

tahes sekkumist kaitseõigusesse, sh õigus kaitsjale ja õigus tutvuda tõendusmaterjalidega. Samamoodi tuleb tsiviilkohtumenetluses tagada poolte võrdsus.

3.1. Rahaline toetus liikmesriikidele

Õigusemõistmise valdkonnas kasutatavate asjakohaste IT-süsteemide väljatöötamine nõuab aega ja, mis veelgi tähtsam, ressursse. Seetõttu tuleb **juurdepääsu rahastamisele** käsitleda terviklikus strateegias, milles käsitletakse õigusemõistmise digipööret ELis.

Õigussüsteemide digitaliseerimine ning olemasolevate ja uute digilahenduste kasutuselevõtt nõuavad märkimisväärseid investeeringuid taristusse, väljatöötamise, rakendamisse, hooldusse ja koolitusse²¹. Piisavalt kiireteks muutusteks on vaja kaheosalist lähenemisviisi:

- rahaline toetus liikmesriikidele, et käivitada nende õigussüsteemide tõeline digiüleminek, ning
- toetus kogu ELi hõlmavate algatuste rakendamiseks.

Digitaalsele õigusemõistmisele ülemineku toetamiseks tuleks kasutada kõiki olemasolevaid vahendeid, sealhulgas uusi ühtekuuluvuspoliitika vahendeid, uut õigusprogrammi ja digitaalse Euroopa programmi ning taaste ja vastupidavuse rahastamisvahendit.

Taaste ja vastupidavuse rahastamisvahendi eesmärk on tegelikult toetada riiklike investeeringuid ja reforme, mis on tähtsad majanduse kestlikuks elavdamiseks²². Seepärast rõhutas komisjon suunistes, millega aidatakse liikmesriikidel koostada ja esitada taaste- ja vastupidavuskavad kõnealuse rahastamisvahendi rakendamiseks, et õigusemõistmise digipööre on üks valdkond, milles liikmesriikidel soovitatakse tungivalt keskenduda reformidele ja investeeringutele²³. Sellega seotud riiklike algatusi võib võtta arvesse taaste ja vastupidavuse rahastamisvahendi digitaalvaldkonna kulueesmärgi (20 %) saavutamisel, et ehitada üles digiajastule vastav Euroopa.

Komisjoni **2021.–2027. aasta ühtekuuluvuspoliitika ettepanekutes** on mõistetud laialdast vajadust digipöörde järele ja tugevdatud seotust Euroopa poolaasta riigipõhiste soovitustega, milles õigusemõistmise digipööre on mõne riigi puhul²⁴ märgitud prioriteediks juba aastast 2016. Seetõttu peaksid liikmesriigid kasutama maksimaalselt ära uue programmi töö perioodi võimalusi, eelkõige Euroopa Regionaalarengu Fondi²⁵ ja Euroopa Sotsiaalfond+ raames.

Tehnilise toe rahastamisvahendist²⁶ toetatakse kõiki liikmesriike struktuurireformide elluviimisel, sealhulgas õigusvaldkonnas. Komisjonil on juba märkimisväärsed kogemused

²¹ Õiguspraktikute koolitamist digivahendite ja -tehnoloogia valdkonnas on käsitletud komisjoni teatises „Õigusemõistmise tagamine ELis – Euroopa õigusalse koolituse strateegia aastateks 2021–2024“ (COM(2020) 713).

²² Komisjon kontrollib, et samu investeeringuid ei rahastata kaks korda. Taaste ja vastupidavuse rahastamisvahendi eesmärk on rahastada täiendavaid investeeringuid ja mitte tõrjuda välja investeeringuid, mida oleks võimalik rahastada muude mehhanismide kaudu.

²³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/3_en_document_travail_service_part1_v3_en_0.pdf

²⁴ Horvaatia alates aastast 2016, Küpros alates aastast 2017, Belgia alates aastast 2018 ja Kreeka aastal 2020.

²⁵ Eelkõige erieesmärk „Digitaliseerimise eeliste ärakasutamine kodanike, ettevõtjate ja valitsuste hüvanguks“ poliitikaeesmärgi „Arukam Euroopa majanduse uuendusliku ja aruka ümberkujundamise kaudu“ raames. Investeeringud peaksid olema kooskõlas riiklike või piirkondlike aruka spetsialiseerumise strateegiatega ja aitama kaasa majanduse arukale ümberkujundamisele.

²⁶ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse tehnilise toe rahastamisvahend (COM(2020) 409 final).

õigussüsteemide digitaliseerimisega seotud projektide rakendamisel mitmes liikmesriigis praeguse struktuurireformi tugiprogrammi raames.

Komisjoni kogemused e-valitsuse valdkonnas näitavad, et digiüleminek on õigussüsteemide struktuurireformide üks aspekt, mis peaks süsteemidele endile positiivset mõju avaldama (juhtimises, personalijuhtimises, kohtuasjade haldamises jne). Süsteemide digiteerimise eeltingimuseks on nende protsesside ümberkujundamine ja neid toetavate süsteemide ülesehituse arendamine, pidades alati silmas kodanikke ja ettevõtjaid. Digiüleminekul kui struktuurireformil oleks piiratud mõju, kui ei kavandataks üleüldist protsesside ümberkujundamist.

ELi mõõtmega digitaliseerimisalgatuste puhul peaks toetus olema kättesaadav uue **õigusprogrammi** ja **digitaalse Euroopa programmi** raames. Mõlemad vahendid soodustavad õigusemõistmise digipööret, näiteks toetades koostalitlusvõimeliste²⁷ lahenduste loomist, et tõhustada piiriülest koostööd ning ühendada omavahel registrid ja andmebaasid. Digitaalse Euroopa programm pakub ühtlasi võimalusi katsetada mitut valdkonda hõlmavaid uuenduslikke tehnoloogiaalgatusi, eelkõige neid, mis põhinevad tehisintellektil ja hajusraamatu (plokiahela) tehnoloogial.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Toetada kodanikele ja ettevõtjatele uute teenuste pakkumist õigussüsteemide ja asjakohaste avalike teenuste digitaliseerimise kaudu uute ühtekuuluvuspoliitika vahendite raames	Komisjon/liikmesriigid	Jätub kuni aastani 2027
Seada prioriteediks õigusemõistmise digipöörde meetmete kaasamine riiklikesse taaste- ja vastupidavuskavadesse	Liikmesriigid	Jätub kuni aastani 2026
Esitada taotlusi õigussüsteemide digitaliseerimise tehnilise toetuse vahendi raames	Liikmesriigid	Jätub kuni aastani 2027
Pakkuda õigusprogrammi ja digitaalse Euroopa programmi (2021-2027) raames rahalist toetust algatustele, mis aitavad kaasa õigusemõistmise digipöördele ELi tasandil	Komisjon/liikmesriigid	Jätub kuni aastani 2027
Viia ellu konkreetseid projekte riiklike õigussüsteemide ja asjaomaste avalike teenuste digitaliseerimiseks, nt elektrooniliste registrite ja andmebaaside, kohtuasjade haldamise süsteemide ja turvaliste sidekanalite loomine, õigusasutuste varustamine videokonverentsivahenditega ning juurdepääsu tagamine digiüleminekul	Liikmesriigid	Jätub kuni aastani 2027

3.2. Digitaalse sidekanali muutmine ELi piiriülese õiguslase koostöö vaikevalikuks

²⁷ Komisjon on teatanud oma kavatsusest hinnata Euroopa koostalitlusvõime raamistikku, et hinnata toetust, mida see annab valitsustele koostalitlusvõimeliste digitaalsete avalike teenuste (st teenused, mis on veebis täielikult kättesaadavad ning mida ettevõtjad ja kodanikud saavad kasutada igas ELi liikmesriigis) loomiseks. Algatuses tehakse ka ettepanek ELi liikmesriikide valitsuste uue koostalitlusvõime strateegia kohta. <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12579-Interoperable-digital-public-services-European-Interoperability-Framework-evaluation-strategy>

Seni on piiriülese õigusosalase koostöö menetluste digitaliseerimine põhinenud peamiselt liikmesriikide vabatahtlikel algatustel²⁸. Selline lähenemisviis näib aga olevat ennast ammendanud. Näiteks tsiviil- ja kaubandusõiguse valdkonnas kasutavad seitse liikmesriiki teiste pädevate asutustega suhtlemisel kõigi asjakohaste ELi õigusaktide puhul digitaalset sidevahendeid, kuus kasutavad neid teatavatel juhtudel ja seitse liikmesriiki ei kasuta neid praegu üldse²⁹. Selline killustatus põhjustab püsivat ebatõhusust – muu hulgas põhjustab paberikandja jätkuv kasutamine tarbetuid finantskulusid ja kahjulikku keskkonnamõju. Lisaks ei vasta digitaalsete sidevahendite kasutamine üksinda täielikult digitaliseeritud menetluste vajadustele, mis nõuab nõuetekohast õiguslikku korraldust.

Seoses teatavate ELi õigusaktidega on komisjon juba teinud ettepaneku uue lähenemisviisi kohta digitaliseerimisele. 31. mail 2018 esitas komisjon dokumentide kättetoimetamise käsitleva määruse³⁰ ja tõendite kogumist käsitleva määruse muudatusettepanekud³¹. Muu hulgas kehtestatakse nende määrustega õigusraamistik liikmesriikide ametiasutuste vaheliseks teabevahetuseks piiriülese koostöö raames. Komisjoni mõjuhinnangud³² näitasid selgelt, et praegusel paberipõhisel koostööl on mitmeid puudusi, mis mõjutavad negatiivselt kohtumenetluste kulutasuvust ja tulemuslikkust. Selleks et tagada menetluste asjakohasus üha digitaalsemas maailmas, nähakse kavandatud muudatustega ette elektrooniline edastusviis kui vaikimisi kasutatav suhtlus- ja dokumendivahetuskanal³³. Juunis 2019 võttis EL vastu restructureerimist ja uue võimaluse andmist käsitleva direktiivi,³⁴ mis võimaldab päästa raskustes olevaid elujõulisi ettevõtteid ning anda ausatele, kuid pankrotistunud isikutele uus võimalus. Üks direktiivi eesmärke on järk-järgult digitaliseerida maksejõuetusmenetlused, mis aitab vähendada nende kulusid ja kestust.

Selle kogemuse põhjal, nagu on kirjas 2021. aasta tööprogrammis,³⁵ astub komisjon sammu edasi ja esitab õigusakti ettepaneku tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjades tehtava õigusosalase koostöö menetluste edasise digitaliseerimise kohta. Sellise ettepanekuga võiks:

- nõuda, et liikmesriigid kasutaksid vaikimisi **digitaalset sidekanalit** piiriüleseks teabevahetuseks ja andmevahetuseks pädevate riiklike asutuste vahel;
- nõuda liikmesriikidelt, et nad aktsepteeriks kodanike ja ettevõtjate piiriülestes menetlustes **elektroonilist suhtlust**, välistamata paberi kasutamist;
- tagada, et eIDASe määruses³⁶ sätestatud lahendustele ja põhimõtetele viidatakse ja neid kasutatakse, eelkõige:

²⁸ Praegu osalevad Euroopa maksekäskude digitaalse vahetamise katseprojekti vaid üksikud liikmesriigid.

²⁹ Vt lisatud komisjoni talituste töödokument.

³⁰ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EÜ) nr 1393/2007 kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades („dokumentide kättetoimetamine“) (COM/2018/379 final).

³¹ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu 28. mai 2001. aasta määrust (EÜ) nr 1206/2001 liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades (COM/2018/378 final).

³² SWD/2018/285 final.

³³ Määrused võeti vastu 2020. aasta novembri lõpus.

³⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1023, mis käsitleb ennetava saneerimise raamistikke, võlgadest vabastamist ja äritegevuse keeldu ning saneerimis-, maksejõuetus- ja võlgadest vabastamise menetluste tõhususe suurendamise meetmeid ning muudetakse direktiivi (EL) 2017/1132 (saneerimise ja maksejõuetuse direktiiv) (ELT L 172, 26.6.2019, lk 18).

³⁵ https://ec.europa.eu/info/publications/2021-commission-work-programme-key-documents_en

- põhimõte, et **e-dokumenti ei tunnistata õiguslikult kehtetuks ega kohtumenetlustes tõenduskõlbmatuks** ainuüksi seetõttu, et see on elektroonilisel kujul;
- **e-identimine³⁷ ja allkirjad/pitserid** peaksid olema vastuvõetavad kohtudokumentide digitaalseks edastamiseks ja nende asjakohased usaldusvääruse tasemed peaksid olema kokku lepitud.
- luua alus **isikuandmete töötlemiseks** isikuandmete kaitse üldmääruse³⁸ ja kohaldatavate liidu andmekaitse-eeskirjade tähenduses ning määrata kindlaks eri vastutavate töötajate ja volitatud töötajate kohustused;
- tagada, et üldsusele kasutamiseks loodud elektroonilised juurdepääsupunktid **suudavad teenindada puuetega inimesi³⁹**;
- selleks et tagada liikmesriikide IT-süsteemide koostalitlusvõime ja omavahelise suhtluse võime, kehtestada digitaalse side aluseks oleva **IT-süsteemi üldine ülesehitus**.

ELi õiguslase koostöö digitaliseerimine tooks kindlasti kaasa märkimisväärseid kulusid. Sellega seoses peaks liikmesriikidel olema võimalik saada ELi rahalist toetust. ELi tasandil välja töötatud üldised IT-lahendused, mida saavad kasutada kõik liikmesriigid, võiksid olla tähtis kulude vähendamise meede.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Seadusandlik ettepanek piiriülese õiguslase koostöö digitaliseerimise kohta (vt komisjoni 2021. aasta tööprogramm)	Komisjon	2021. aasta IV kvartal

3.3. Tehisintellekt

Komisjoni uuring⁴⁰ on näidanud, et uute tehnoloogiate, näiteks tehisintellekti kasutuselevõtu määr on liikmesriigiti ja liikmesriikide sees erinev, kuid üldiselt kõikjal aeglane. Tehisintellekti rakenduste kasutamine võib anda palju eeliseid, näiteks teabe kasutamisega uutel ja väga tõhusatel viisidel, ning parandada õiguskaitse kättesaadavust, sealhulgas

³⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 910/2014 e-identimise ja e-tehingute jaoks vajalike usaldusteenuste kohta siseturul ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 1999/93/EÜ (ELT L 257, 28.8.2014, lk 73).

³⁷ Digitaalne identiteet on ühtse turu tähtis võimaldaja ja avaliku halduse digiülemineku peamine edasiviiv jõud. Tuginedes Euroopa Ülemkogult saadud poliitilisele mandaadile, teeb komisjon ettepaneku vaadata läbi eIDASe määrus, et eurooplased saaksid kasu üldtunnustatud Euroopa digitaalsest identiteedist, mida saab kasutada kõigis e-identimist ja e-autentimist vajavates avalikes või eraõiguslikes internetipõhistes menetlustes. Selline areng on asjakohane ja tähtis ka õigusvaldkonnas ning seda tuleks arvesse võtta.

³⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (EMP kohaldatav tekst).

³⁹ Kooskõlas elektroonilise side teenuste ligipääsetavusnõuetega, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta direktiivis (EL) 2019/882 toodete ja teenuste ligipääsetavusnõuete kohta (ELT L 151, 7.6.2019, lk 70–115).

⁴⁰ Uuring innovatiivsete tehnoloogiate kasutamise kohta õigusvaldkonnas; <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4fb8e194-f634-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>

vähendades kohtumenetluste kestust. Samal ajal võib teatavates tehisintellekti rakendustes peituv potentsiaalne läbipaistmatus või erapoolikus kätkeda endas ka riske ja probleeme seoses põhiõiguste, eelkõige tõhusa õiguskaitsevahendi ja õiglase kohtuliku arutamisega seotud õiguste austamise ja nende järgimise tulemusliku tagamisega⁴¹.

Selleks et kasutada tehisintellektitehnoloogia võimalusi ning käsitleda samal ajal sellega seotud riske, algatas komisjon 2020. aasta veebruaris avaldatud tehisintellekti käsitleva valge raamatu järelmeetmete raames avaliku konsultatsiooni ja sai eri sidusrühmadelt seisukohti tehisintellekti rakenduste kasutamise kohta õigusvaldkonnas kui võimaliku kõrge riskitasemega kasutusviisi kohta, eelkõige juhul, kui seda kasutatakse otsustusprotsessi osana, millel on märkimisväärne mõju isikute õigustele⁴². Kõnealuste süsteemide suuremat läbipaistvust, inimjärelvalvet, täpsust ja töökindlust käsitlevate valges raamatus esitatud nõuete eesmärk on hõlbustada nende kasulikku kasutamist ning tagada samal ajal põhiõiguste austamine (sealhulgas soo, rassilise või etnilise päritolu, usutunnistuse või veendumuste, puude, vanuse või seksuaalse sättumuse põhjal diskrimineerimise vältimine) ning õigusriigi ja nõuetekohase menetluse põhimõtete järgimine. Tehisintellekti vahendite kasutamine võib toetada, kuid ei tohi mõjutada kohtunike otsustusõigust ega kohtusüsteemi sõltumatust.

Komisjoni hiljutine uuring⁴³ on näidanud, et õigusasutused võtavad tehisintellektil põhinevaid rakendusi üha enam kasutusele. Õigusemõistmise valdkonnas pakuvad erilist huvi kohtuotsuste anonüümimine, kõne tekstiks muutmine ja transkriptsioon, masintõlge, juturobotid, mis toetavad õiguskaitse kättesaadavust, ja automaatne töötlemine robotitega⁴⁴.

Nagu ka teistes valdkondades, võib tehisintellekti rakenduste kasutamine õigusemõistmise valdkonnas olla väga kasulik. Parem kooskõlastamine ELi tasandil aitaks vältida liikmesriikide jõupingutuste dubleerimist ja luua märkimisväärset sünergia. Samuti võiks see tagada koostalitlusvõime ja muuta head katseprojektid lõpuks kogu ELi hõlmavateks lahendusteks. Paljud praegu kasutatavad tehisintellektilahendused põhinevad masinõppe tehnoloogiatel, mis nõuavad süsteemide „koolitamist“ asjakohaste andmetega. Seetõttu tuleks uurida, kuidas suurendada kohtute loodud avalike andmekogumite⁴⁵ kättesaadavust taaskasutamiseks, muu hulgas mitmesuguste tehisintellekti lahenduste abil, järgides täielikult isikuandmete kaitse eeskirju, nagu on sätestatud teatises „Euroopa andmestrategie“⁴⁶.

Kuigi tehisintellektil põhinevate rakenduste õigussüsteemis kasutuselevõtmise eelised on selged, esineb ka märkimisväärsed riske, mis on seotud nende kasutamisega automatiseeritud

⁴¹ Need probleemid on esitatud Euroopa Nõukogu Euroopa eetikahartas tehisintellekti kasutamise kohta kohtusüsteemides. Harta sisaldab ka suuniseid selle kohta, kuidas lahendada probleeme ja kasutada tehisintellektitehnoloogiat viisil, mis austab kõigi asjaomaste isikute õigusi. <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>

⁴² Valge raamat tehisintellekti kohta: Euroopa käsitus tiptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast, 19.02.2020, COM(2020) 65 final.

⁴³ Vt lähemalt käesoleva teatisega kaasnev komisjoni talituste töödokument ja *Uuring innovatiivsete tehnoloogiate kasutamise kohta õigusvaldkonnas*; <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4fb8e194-f634-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>

⁴⁴ Sellised automaatsed protsessid nagu organiseerimine, planeerimine, rajatiste haldamine, prioriseerimine, dokumentide liigitamine ja jaotamine ning robotiseeritud ülesanded.

⁴⁵ Seoses direktiivi (EL) 2019/1024 (avaandmete ja avaliku sektori valduses oleva teabe taaskasutamise kohta) (ELT L 172, 26.6.2019, lk 56) rakendamisega.

⁴⁶ COM/2020/66 final.

otsusetegemiseks ja ennetavaks politseitegevuseks / prognoosivaks õigusemõistmiseks. Komisjon leiab, et tehisintellekti rakenduste teatavad kasutusviisid õigusemõistmise valdkonnas kujutavad endast eriti suurt ohtu põhiõigustele. Seda seisukohta jagasid sidusrühmad, näiteks Euroopa ja liikmesriikide advokatuurid, õiguspraktikud, teadlased ja kodanikuühiskonna organisatsioonid, oma vastustes tehisintellekti valget raamatut käsitlevale avalikule konsultatsioonile (veebruar–juuni 2020)⁴⁷. Valge raamatu järelmeetmena töötab komisjon välja üldist raamistikku, mis käsitleb tehisintellekti tehnoloogiaga, sealhulgas eelkõige kõrge riskitasemega tehisintellekti rakendustega seotud riske. Suure riskiga rakenduste puhul tuleb käsitleda võimalikku kallutatust. Selleks kaalub komisjon nõudeid rakenduste võimaliku katsetamise kohta ning vajadust esitada asjakohased dokumendid nende eesmärkide ja funktsioonide kohta.

Masinõppe kasutamisel on naiste ja teatavate rühmade, näiteks etnilisse või rassilise vähemusse kuuluvate inimeste kallutatud tulemuste ja võimaliku diskrimineerimise oht suur ja sellega tuleb tegeleda. Seepärast tuleks erilist tähelepanu pöörata kasutatud koolitusandmete kvaliteedile,⁴⁸ sealhulgas nende representatiivsusele ja asjakohasusele seoses kavandatud rakenduse eesmärgi ja kontekstiga ning sellele, kuidas neid süsteeme kavandatakse ja arendatakse, et tagada nende kasutamine täielikus kooskõlas põhiõigustega. Teatavate tehisintellekti rakenduste läbipaistmatus võib osutada probleemiks, kui pidada silmas vajadust põhjendada otsuseid, poolte võrdsust kohtumenetluses ja muid põhimõtteid. Vaja on asjakohaseid kaitsemeetmeid, et tagada põhiõiguste kaitse, sealhulgas võrdne kohtlemine ja andmekaitse, ning tehisintellekti vahendite vastutustundlik inimkeskne arendamine ja kasutamine, kui see on põhimõtteliselt asjakohane.

Lõplik otsusetegemine peab siiski jääma inimtegevuse ja -otsuste keskseks. Ainult kohtunik saab tagada põhiõiguste tegeliku austamise, tasakaalustada vastandlikke huve ja võtta juhtumi analüüsimisel arvesse ühiskonnas pidevalt toimuvaid muutusi. Samal ajal on tähtis, et otsuseid teevad kohtunikud, kes mõistavad täielikult tehisintellekti rakendusi ja kogu neis arvesse võetud teavet, mida nad võivad oma töös kasutada ja seeläbi oma otsuseid selgitada. Tehisintellekti rakenduste kasutamine ei tohi takistada ühelgi avalik-õiguslikul asutusel oma otsuste selgitamist. Seetõttu on tähtis koolitada kohtunikke ja prokuröre tehisintellekti rakenduste kasutamise alal⁴⁹.

Kuigi neid teemasid analüüsitakse ka edaspidi, võib juba teha ettepaneku järgmiste sihipäraste meetmete kohta.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Parimate tavade ja kogemuste vahetamine sel teemal, kuidas liikmesriigid, ELi institutsioonid, justiits- ja siseküsimustega tegelevad asutused ja organid ning juristide kutseorganisatsioonid kasutavad õiguskaitstes innovaatilist tehnoloogiat; selleks korraldab komisjon kord kvartalis ekspertide temaatilisi veebiseminare.	Komisjon / liikmesriigid / JSK asutused	Alates 2021. aasta I kvartalist

⁴⁷ <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12270-White-Paper-on-Artificial-Intelligence-a-European-Approach/public-consultation>

⁴⁸ Koolitusandmete kvaliteet tähendab, et andmed peaksid olema kavandatava rakenduse eesmärgi ja konteksti poolest asjakohased, täpsed ja representatiivsed.

⁴⁹ COM(2020) 713.

Võimaluste uurimine, kuidas suurendada kohtunike loodud asjakohaste masinloetavate andmete kättesaadavust usaldusväärsete masinõppel põhinevate tehisintellekti lahenduste loomiseks, mida saaksid kasutada huvitatud sidusrühmad, näiteks õigusasutused ja õiguspraktikud, sealhulgas erasektor;	Komisjon/liikmesriigid	alates 2021. aastast
---	------------------------	----------------------

3.4. Paremad IT-vahendid teabe juurdepääsuks registrite omavahelise ühendamise kaudu

Oma õiguste kasutamiseks ja õiguskaitsele täieliku juurdepääsu tagamiseks vajavad üksikisikud juurdepääsu teabele. Nad saavad juba kasutada selliseid avalikke teabevahendeid nagu EUR-Lex,⁵⁰ mis võimaldavad juurdepääsu õigusaktidele, ja Euroopa e-õiguskeskkonna portaali,⁵¹ mis võimaldab juurdepääsu õigussüsteemi käsitlevale teabele, kuid nad vajavad paremaid ja tõhusamaid viise isikuandmetele ja dokumentidele juurdepääsuks. Sellega seoses on tähtis tagada teabe kättesaadavus ka puuetega inimestele. Ettevõtjad vajavad digitaalseid vahendeid, et pääseda juurde teabele, suhelda riiklike ametiasutustega ja saada reaalselt õiguskaitset. Digitaalne juurdepääs õigusemõistmisele võib hõlbustada tööd, vähendada kulusid ja regulatiivset koormust ning parandada kõigi ettevõtjate, eelkõige VKEde juurdepääsu ühtsele turule. Õiguspraktikud peavad suutma pakkuda klientidele parimat võimalikku tuge, eelkõige suheldes kohtutega ning esitades dokumente turvaliselt ja tõhusalt. Tähtis on, et riiklikel ja Euroopa ametiasutustel oleksid asjakohased vahendid turvaliseks piiriüleseks suhtlemiseks ning tõendite ja dokumentide vahetamiseks. ELi justiits- ja siseküsimustega tegelevad asutused vajavad tõhusaid vahendeid, et toetada liikmesriikide ametiasutusi ja teha omavahel tulemuslikku koostööd.

Viimase kümne aasta jooksul on komisjon ja liikmesriigid teinud e-valitsuse⁵² valdkonnas tehtava töö kõrvalt mitmeid algatusi, mis on andnud positiivseid tulemusi õigusemõistmise digipöörde valdkonnas⁵³. Kodanikud, ametiasutused ja ettevõtjad saavad juba praegu kasu digivahenditest, mis parandavad läbipaistvust, hõlbustavad kriminaalmenetluses tõendite kättesaadavust ning vähendavad viivitusi ja tarbetuid halduskulusid. Näiteks on Euroopa e-õiguskeskkonna portaal ELi selle valdkonna peamine õigusala ja praktiline teabeallikas laiemale üldsusele. Samuti võimaldab see juurdepääsu omavahel ühendatud registritele, muu hulgas ettevõtlusregistrite omavahelise ühendamise süsteemi (BRIS) kaudu⁵⁴, mis ühendab

⁵⁰ <https://eur-lex.europa.eu/>

⁵¹ <https://e-justice.europa.eu/>

⁵² Ehkki e-valitsus tegeleb avaliku halduse digiülemineku üldise protsessiga, on vaja valdkondlikku rõhuasetust. E-õiguskeskkonnas keskendutakse õigussüsteemide digitaliseerimisele, kohtuasutuste ja muude pädevate asutuste vahelisele suhtlusele ning kohtumenetlustega seotud avalikele teenustele. Lisateavet komisjoni töö kohta e-valitsuse valdkonnas võib leida siit: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/egovernment_et
<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/egovernment-action-plan>

⁵³ Lisaks mitme järjestikuse e-õiguskeskkonna strateegia ja tegevuskava rakendamisele (praegu 2019.–2023. aasta e-õiguskeskkonna strateegia (nõukogu, 2019/C 96/04) ja 2019.–2023. aasta Euroopa e-õiguskeskkonna tegevuskava (2019/C 96/05)).

⁵⁴ Loodud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuni 2012. aasta direktiiviga 2012/17/EL, millega muudetakse nõukogu direktiivi 89/666/EMÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 2005/56/EÜ ja 2009/101/EÜ keskregistrite, äriregistrite ja äriühingute registrite sidestamise osas (ELT L 156, 16.6.2012, lk

liikmesriikide ja EMP riikide ettevõtlusregistrid, annab üldsusele juurdepääsu rohkem kui 20 miljonit piiratud vastutusega äriühingut käsitlevale teabele kogu Euroopas ning võimaldab ettevõtlusregistritel vahetada teavet piiriüleste kohtuasjade kohta.

Alates kohtulahendite andmebaasidest kuni äriühingute andmeteni haldavad liikmesriigid juba mitmeid registreid ja andmebaase, mis sisaldavad avalikku või konkreetset huvi pakkuvat teavet. Need aitavad üksikisikuid ja ettevõtjaid ning on õiguspraktikute töös sageli väga olulised. Paljud sellised registrid on juba kolinud veebi ja mõnel juhul on loodud või luuakse kogu ELi hõlmavaid ühendusi.

Liikmesriigid on alates 2012. aasta aprillist⁵⁵ vahetanud karistusregistriandmeid, kasutades komisjoni poolt kättesaadavaks tehtud etalonrakendustarkvara⁵⁶. Seda lähenemisviisi tugevdati 2019. aasta aprillis, kui võeti vastu määrus,⁵⁷ millega luuakse keskne süsteem nende liikmesriikide kindlakstegemiseks, kellel on teavet kolmandate riikide kodanike ja kodakondsuseta isikute suhtes tehtud süüdimõistvate kohtuotsuste kohta (ECRIS-TCN-süsteem)⁵⁸. Samuti on teabevahetust ametiasutuste vahel ja juurdepääsu mitmekeelsele teabele hõlbustatud ettevõtlusregistrite omavahelise ühendamise süsteemi (BRIS) kaudu, mis annab juurdepääsu rohkem kui 20 miljonile ELi piiratud vastutusega äriühingule, ning maksejõuetusregistrite ühendamise süsteemi (IRI) kaudu⁵⁹. Direktiividega (EL) 2019/1151⁶⁰ ja 2019/2121⁶¹ kehtestatakse uued nõuded ettevõtlusregistrite digiteerimisele ning ettevõtlusregistrite vahelisele teabe esitamisele ja üldsuse teavitamisele BRISi kaudu⁶². Väike arv liikmesriike katsetab kinnistusraamatute omavahelist ühendamist (LRI), kuid selle potentsiaali täielikuks ärakasutamiseks peaks see laienema kogu ELile. Direktiiviga (EL) 2015/849⁶³ nõutakse, et liikmesriigid ühendaksid omavahel oma riiklikud tegelike

1); kodifitseeritud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. juuni 2017. aasta direktiiviga (EL) 2017/1132 äriühinguõiguse teatavate aspektide kohta (ELT L 169, 30.6.2017, lk 46).

⁵⁵ Nõukogu raamotsuse 2009/315/JSK (ELT L 93, 7.4.2009, lk 23) ja nõukogu otsuse 2009/316/JSK (ELT L 93, 7.4.2009, lk 33) põhjal.

⁵⁶ Peagi võetakse vastu ECRISe teine rakendusaruanne.

⁵⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta määrus (EL) 2019/816, millega luuakse kesksüsteem nende liikmesriikide väljaselgitamiseks, kellel on teavet kolmandate riikide kodanike ja kodakondsuseta isikute suhtes tehtud süüdimõistvate kohtuotsuste kohta, et täiendada Euroopa karistusregistrite infosüsteemi (ECRIS-TCN), ning muudetakse määrust (EL) 2018/1726 (ELT L 135, 22.5.2019, lk 1).

⁵⁸ Süsteemi ECRIS-TCN arendab praegu eu-LISA.

⁵⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta määrus (EL) 2015/848 maksejõuetusmenetluse kohta (ELT L 141, 5.6.2015, lk 19–72).

⁶⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1151, millega muudetakse direktiivi (EL) 2017/1132 seoses digitaalsete vahendite ja menetluste kasutamisega äriühinguõiguses (ELT L 186, 11.7.2019, lk 80–104).

⁶¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. novembri 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/2121, millega muudetakse direktiivi (EL) 2017/1132 seoses äriühingute piiriülese ümberkujundamise, ühinemise ja jagunemisega (ELT L 321, 12.12.2019, lk 1–44).

⁶² Direktiiv (EL) 2019/1151 võimaldab ja tõhustab digivahendite ja -protsesside kasutamist ühtsel turul. See direktiiv võimaldab asutada äriühingu ja registreerida filiaali täiesti internetipõhiselt ning esitada täiesti internetipõhiselt ka ettevõtteregeestrites nõutavad äriühingu dokumendid. Direktiiviga antakse ettevõtlusregistrite omavahelise ühendamise süsteemile (BRIS) uued funktsioonid, sealhulgas uus ELi ettevõtlusregistrite vaheline teabevahetus, mis käsitleb i) juhtival kohal töötamise keelu saanud isikuid, ii) piiriüleseid filiaale ja muudatusi äriühinguid käsitlevas teabes ning iii) uute äriühingu andmeid, mis on Euroopa e-õiguskeskkonna portaali otsinguliidese kaudu tasuta kättesaadavad. Direktiiviga (EL) 2019/2121 tõhustatakse BRISi veelgi uue teabevahetusega ELi ettevõtlusregistrite vahel ning uue avaliku teabega piiriülese ümberkujundamise, ühinemise ja jagunemise kohta.

⁶³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa

kasusaajate registrid. Tegelik kasusaajate registrite omavahelise ühendamise süsteem (BORIS) toimib kogu seonduva teabe keskse otsinguteenusena. See suurendab tegelikult kasusaavate omanike läbipaistvust, et paremini ära hoida finantssüsteemi kasutamist rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil.

Juurdepäas liikmesriikide kohtupraktikale masinloetavas vormis on muu hulgas ka suurema läbipaistvuse, ELi õiguse ühetaolise kohaldamise ja koostalitlusvõimeliste IT-süsteemide loomise eeltingimus. Välja on töötatud Euroopa kohtulahendi tunnus (ECLI)⁶⁴ – ühtne tunnus, mis kasutab kõigis liikmesriikide ja ELi kohtutes sama äratuntavat vormingut, et hõlbustada kohtuotsuste korrektset tsiteerimist. Komisjon kavandab ECLI kasutamise edendamise viise ja võib teha selle kohustuslikuks.

Liikmesriigid peaksid esmajärjekorras looma elektroonilised registrid ja andmebaasid. Elektroonilisi andmebaase on lihtne kasutada, need säästavad kasutajate aega ja kulusid ning on vastupidavad kriisidele, nagu COVID-19. Andmebaaside ja registrite digitaliseerimine on eeltingimus nende ühendamiseks ELi tasandil, et tuua kasu piiriülestele kasutajatele ja toetada ühtset turgu. Ühtse digivärava määrus⁶⁵ nõuab piiriüleste kasutajate puhul teatavate oluliste elusündmuste ja menetluste kasutajaliidese täielikku digitaliseerimist. Samal ajal vähendavad ühendused ka pettuseohtu, hõlbustades sihipärasest uurimistööd eri riikides.

Registrite ja andmebaaside digiteerimine on samuti tähtis tegur, mis võimaldab saavutada ühekordsuse põhimõtte järgimise ja luua Euroopa ühised õigusvaldkonna andmeruumid kooskõlas *Euroopa andmestrateegiat* käsitleva teatisega.

Lisaks peaksid liikmesriigid võimaluse korral kasutama videokonverentse. Videokonverentside kasutamine kohtumenetlustes, kui see on seadusega lubatud, vähendab tunduvalt vajadust koormavate ja kulukate reise järele ning võib menetlusi lihtsustada. Kuigi paljusid videokonverentsilahendusi riiklikul tasandil juba kasutatakse, on 2019.–2023. aasta e-õiguskeskkonna tegevuskavas⁶⁶ seatud prioriteediks videokonverentside kasutamine piiriülestes menetlustes. See hõlmab siiski liikmesriikide süsteemide arendamist tihedas koostöös ELi tasandil, et tagada vastastikune usaldus, koostalitlusvõime ja turvalisus. Seetõttu peaksid liikmesriigid regulaarselt vahetama teavet selles valdkonnas tehtava töö ja parimate tavade kohta. Videokonverentside kasutamine ei tohiks rikkuda õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ega õigust kaitsele, näiteks õigust viibida isikut puudutaval kohtulikul arutelul, suhelda konfidentsiaalselt advokaadiga, esitada tunnistajatele küsimusi ja vaidlustada tõendeid.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Liikmesriikide igakülgne osalus määrusega (EL) 2015/848 nõutavas maksejõuetusregistrite ühendamise	Liikmesriigid	30. juuni 2021

Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ (ELT L 141, 5.6.2015, lk 73–117).

⁶⁴ Nõukogu järeldused, milles käsitletakse Euroopa kohtulahendi tunnust (ECLI) ja kohtulahendite ühtsete metaandmete miinimumkogumit (ELT C 360, 24.10.2019, lk 1).

⁶⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 2. oktoobri 2018. aasta määrus (EL) 2018/1724, millega luuakse ühtne digivärav teabele ja menetlustele ning abi- ja probleemilahendamisteenustele juurdepääsu pakkumiseks ning millega muudetakse määrust (EL) nr 1024/2012 (ELT L 295, 21.11.2018, lk 1–38).

⁶⁶ Euroopa e-õiguskeskkonna tegevuskava (2019–2023) (ELT C 96, 13.3.2019, lk 9).

süsteemis		
BRISi ajakohastamine, et toetada direktiiviga (EL) 2019/1151 nõutavaid uusi funktsioone	Komisjon/liikmesriigid	Esimene muudatuste pakett: 1. august 2021 Teine muudatuste pakett: 1. august 2023
BRISi ajakohastamine, et toetada direktiiviga (EL) 2019/2121 nõutavaid uusi funktsioone	Komisjon/liikmesriigid	31. jaanuar 2023
Liikmesriikide täielik osalemine kinnistusraamatute omavahelises sidumises	Komisjon/liikmesriigid	2024
Üleskutse liikmesriikidele arendada videokonverentsi võimalusi kooskõlas liikmesriigi õigusega ja tihedas koostöös üksteisega ning kasutada selleks võimaluse korral ELi rahalisi vahendeid	Liikmesriigid	Alates 2021. aasta I kvartalist

3.5. IT-vahendid turvaliseks piiriüleseks koostööks tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjades

e-CODEXi muutmine turvalise digitaalse side etaloniks piiriülestes kohtumenetlustes

e-CODEX on peamine vahend koostalitlusvõimelise, turvalise ja detsentraliseeritud sidevõrgu loomiseks riiklike IT-süsteemide vahel piiriülestes tsiviil- ja kriminaalmenetlustes⁶⁷. See on tarkvarapakett, mis võimaldab ühendada riiklike süsteeme, võimaldades kasutajatel, näiteks õigusasutustel, õiguspraktikutel ja üldsusel, saata ja vastu võtta dokumente, õigusdokumentide vorme, tõendeid ja muud teavet kiirel ja turvalisel viisil; e-CODEXit kasutatakse juba e-tõendite digitaalses vahetussüsteemis (eEDES) ja teatavates katseprojektides⁶⁸. Samuti on see ette nähtud uute dokumentide kättetoimetamise ja tõendite kogumise määruste raames loodava detsentraliseeritud IT-süsteemi toetamiseks.

Praegu haldab e-CODEXit liikmesriikide ja muude organisatsioonide⁶⁹ konsortsium. e-CODEXi pikaajalise kestlikkuse tagamiseks on komisjon vastu võtnud ettepaneku⁷⁰ usaldada selle edasiarendamine ja hooldamine Vabadusel, Turvalisusel ja Õigusel Rajaneva Ala

⁶⁷ e-CODEX on välja töötatud ja seda hallatakse ELi rahalisel toetusel.

⁶⁸ eEDES (Euroopa uurimismääruste vahetamiseks ja vastastikuse õigusabi taotluste esitamiseks kriminaalmenetlustes); nõuete vabatahtlik digitaalne vahetamine Euroopa maksekäsmenetluse ja väiksemate nõuete menetluse raames; iSupport (elektroniline kohtuasjade haldamise ja turvalise kommunikatsiooni süsteem ülalpidamiskohustuste piiriüleseks sissenõudmiseks).

⁶⁹ Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Itaalia, Jersey, Kreeka, Leedu, Läti, Madalmaad, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia, Saksamaa, Soome, Tšehhi Vabariik, Türgi, Ungari ja Ühendkuningriik. Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu ning Euroopa Liidu Notariaatide Nõukogu.

⁷⁰ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus arvutipõhise süsteemi kohta tsiviil- ja kriminaalmenetluse andmete piiriüleseks vahetamiseks (e-CODEX) ja millega muudetakse määrust (EL) 2018/1726 (COM(2020) 712).

Suuremahuliste IT-süsteemide Operatiivjuhtimise Euroopa Liidu Ametile (eu-LISA)⁷¹. Tähtis on, et asjaomased õigusaktid oleksid eu-LISA jaoks vastu võetud e-CODEXi kavandatud ülevõtmise ajaks 1. juulil 2023, mistõttu teeb komisjon tihedat koostööd kaasseadusandjatega, et võtta ettepaneku suhtes järelmeetmeid. Lisaks pakub tulevane ELi küberturvalisuse strateegia valdkonnaülest raamistikku, millega kaasnevad seadusandlikud ettepanekud võrgu- ja infosüsteemide turvalisuse edasiseks suurendamiseks.

eEDESi kohaldamisala laiendamine

E-tõendite digitaalne vahetussüsteem (eEDES) on IT-vahend, mille abil liikmesriikide ametiasutused saavad turvaliselt vahetada Euroopa uurimismäärusi, vastastikuse õigusabi taotlusi ja seotud tõendeid digitaalsel kujul. Praegu saadavad ametiasutused taotlusi ja saavad tõendeid (aeglaste) postiteenuste või elektrooniliste vahendite abil, mis alati ei taga vajalikku turvalisuse taset. Arvestades seda ja kasvavat vajadust saada piiriülestes kriminaaluurimistes kiiresti elektroonilisi tõendeid, esitasid liikmesriigid üleskutse luua turvaline platvorm⁷². eEDESi eesmärk on otseselt parandada praeguste koostöömenetluste tõhusust ja kiirust, tagada samal ajal teabevahetuse turvalisus ning võimaldada kontrollida edastatud dokumentide autentsust ja terviklust. Samuti on see kavandatud koostalitlusvõimeliseks riiklike kohtuasjade haldamise süsteemidega. Kõik liikmesriigid peaksid eEDESiga kiiresti ühinema, et luua tõelist ELi lisaväärtust.

eEDESi tuleks edasi arendada. Eelkõige tuleks seda laiendada, et võimaldada turvalist teabevahetust pädevate asutuste ja asjaomaste teenuseosutajate vahel uue e-tõendeid käsitleva määruse⁷³ (kui see saab vastu võetud) raames ning liikmesriikide ametiasutuste ja asjaomaste justiits- ja siseküsimuste asutuste vahel. Edaspidi võivad eEDESi jaoks välja töötatud tehnilised komponendid kujuneda korduvkasutatavateks vahenditeks ELi piiriüleste tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalõigusaktide digiteerimiseks. Sellega seoses sätestatakse eEDESi tulevane kasutusala õiguslase koostöö menetluste digitaliseerimist käsitlevas seadusandlikus ettepanekus.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Liikmesriikide toetamine, töötades välja ja laiendades ühiseid vahendeid piiriülese koostöö digitaliseerimiseks tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjades (tuginedes eEDESiga tehtavale tööle)	Komisjon	2024

⁷¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta määrus (EL) 2018/1726, mis käsitleb Vabadusel, Turvalisusel ja Õigusel Rajaneva Ala Suuremahuliste IT-süsteemide Operatiivjuhtimise Euroopa Liidu Ametit (eu-LISA) ning millega muudetakse määrust (EÜ) nr 1987/2006 ja nõukogu otsust 2007/533/JSK ja tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1077/2011 (ELT L 295, 21.11.2018, lk 99–137).

⁷² Nõukogu järeldused küberruumi käsitleva kriminaalõigussüsteemi parandamise kohta (9. juuni 2016). <https://www.consilium.europa.eu/media/24300/cyberspace-en.pdf>

⁷³ Euroopa Komisjon tegi e-tõendeid käsitleva määruse ettepaneku 2018. aasta aprillis (COM(2018)225 final 2018/0108 (COD)). Justiits- ja siseküsimuste nõukogus 7. detsembril 2018 leppis nõukogu määruse suhtes kokku üldise lähenemisviisi. Määruse ettepanek on lisatud prioriteetsete menetluses olevate ettepanekute loetellu komisjoni 2021. aasta tööprogrammis.

3.6. Digitaalne kriminaalõigus

Digivahendite ajakohastamine õigusalaseks koostöökaks ja teabevahetuseks kriminaaluurimistes ja -menetlustes ELis on määrava tähtsusega, pidades silmas muutuvaid julgeolekuohte ja tehnika arengutempot. Justiits- ja siseküsimustega tegelevatel asutustel ja organitel, nagu Euroopa Prokuratuur, Eurojust ja Europol, peavad olema piisavad vahendid ülesannete täitmiseks, koostöökaks omavahel ja liikmesriikide ametiasutustega ning kriminaalasjade koordineerimise tagamiseks.

Kriminaalõiguse valdkonnas peetakse kõige pakilisemateks järgmisi meetmeid:

- **Eurojusti kohtuasjade haldamise süsteemi** ajakohastamise vajaduse suhtes valitseb laialdane üksmeel⁷⁴. See peab olema rahaliselt kestlik. Komisjon püüab Eurojusti selles töös toetada, muu hulgas programmi „Digitaalne Euroopa“ kaudu;⁷⁵
- **Päringutabamusel põhinevad ühendused**⁷⁶ Eurojusti, Europoli ja Euroopa Prokuratuuri kohtuasjade haldamise süsteemide vahel tagavad, et nad on igal ajal teadlikud mis tahes seostest pooleriolevate uurimiste või süüdistuste esitamise vahel kooskõlas oma volitustega. Need ühendused, mis võimaldavad kõnealustel organisatsioonidel näha, kas nende käsutuses oleva teabe ja teistelt ELi asutustelt ja organitelt saadud teabe vahel on „päringutabamus“, on ette nähtud juba enamikus vastavates õigusaktides, millega need organisatsioonid asutati – nüüd on tähtis tagada, et need ühendused toimiksid vastavalt õigusaktides kavandatud. Lisaks puuduvad praegu sätted Euroopa Prokuratuuri ja Europoli vaheliste päringutabamuste vaheliste seoste kohta. Europoli õigusraamistikku tuleks seetõttu vastavalt muuta. Komisjon käsitleb seda oma ettepanekus Europoli volituste tugevdamise kohta, mis esitatakse 2020. aasta detsembris.

Nõukogu otsust **terroriaktidega**⁷⁷ seotud teabevahetuse ja koostöö kohta ning **Eurojusti terrorismivastase võitluse registrit** tuleb parandada. Nõukogu otsus on üks vähestest õigusaktidest, milles nõutakse, et liikmesriigid jagaksid Europoli ja Eurojustiga teavet menetluses olevate terrorismivastaste kohtuasjade kohta, ning sellisena on see nurgakivi nende asutuste tööle liikmesriikide toetamisel terrorismi tõkestamises. Maksimaalse kasu saamiseks peavad kõik osalised kokku leppima, millist teavet tuleb esitada ja millises menetluse etapis. Samal ajal tuleb tagada andmekaitse ja andmeturve kooskõlas õiguskaitse direktiiviga⁷⁸ ning Eurojusti terrorismivastase võitluse register tuleb turvaliselt

⁷⁴ Pärast 2018. aasta detsembris justiits- ja siseküsimuste nõukogus toimunud arutelusid mõiste „digitaalne kriminaalõigus“ üle alustas komisjon uuringut tihedas koostöös Eurojustiga. Sellele järgnenud aruandes (14. septembril 2020) esitatakse ammendav loetelu probleemidest, mis mõjutavad eelkõige kriminaalõigussüsteemi. Vastavalt järeldustele pakub komisjon välja allpool kirjeldatud konkreetset meetmeid.

⁷⁵ COM/2018/434 final.

⁷⁶ Päringutabamus või selle puudumine on miinimumandmetel põhinev lähenemisviis, mis avaldab piiratud teavet ja isikuandmeid. See võimaldab taotluse esitanud poolel kontrollida, kas asjakohane teave füüsilise isiku, muu üksuse või juhtumi kohta on vastaspoole IT-süsteemi(de)s olemas, ilma et vastaspoolele oleks vaja avaldada rohkem andmeid kui „jah, andmete kokkulangevus on olemas“ või „ei, meie andmetes vastet ei ole“.

⁷⁷ Nõukogu 20. septembri 2005. aasta otsus 2005/671/JSK terroriaktidega seotud teabevahetuse ja koostöö kohta (ELT L 253, 29.9.2005, lk 22).

⁷⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning

integreerida direktiivi õigus- ja tehnilisse raamistikku. Sel eesmärgil esitab komisjon seadusandliku ettepaneku digitaalse piiriülese terrorismi kohtuasjadega seotud teabevahetuse kohta ning selgitab välja Eurojusti andmetöötlusraamistiku edasise täiustamise võimalused.

Ühise uurimisrühma moodustamist peetakse üldiselt üheks kõige tõhusamaks sammuks piiriüleisel uurimisel. Ühised uurimisrühmad ühendavad uurijaid ja prokuröre liikmesriikidest ja kolmandatest riikidest; vajaduse korral toetavad neid Europol ja Eurojust. Nende tõhusust saaks veelgi suurendada spetsiaalse IT-keskkonna abil, mis on kohandatud nende vajadustele. See muudaks koostöö lihtsamaks ja kiiremaks, võimaldades ühiste uurimisrühmade tulemuslikumat loomist ja toimimist, näiteks teabevahetuse ning dokumentide/tõendite säilitamise ja vahetamise vahendite abil. Komisjon kavatseb esitada seadusandliku ettepaneku määruse kohta, mis käsitleb **ühiste uurimisrühmade koostööplatvormi**.

Samuti tuleks kohandada piiriülest digitaalset teabevahetust, et teha võimalikuks **suurte failide vahetamine**.

Justiitsvaldkonna töötajatel peaks olema võimalik **kohtuasju tuvastada ja omavahel seostada**. Nii õiguskaitse- kui ka õigusasutustel peab olema võimalik teada saada, kas konkreetse isiku suhtes on uurimist juba alustatud või süüdistus juba esitatud teises liikmesriigis. Seoses suurte failide vahetamisega (vt eespool) on piiriüleises digitaalse kriminaalõiguse uuringus välja pakutud tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud võimalused selle küsimusega tegelemiseks, tuginedes juba kättesaadavatele osalistele lahendustele. Kõik sellekohased meetmed tuleb võtta täielikus kooskõlas kohaldatavate isikuandmete kaitse normidega.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Eurojusti jaoks uue kohtuasjade haldamise süsteemi loomine programmi „Digitaalne Euroopa“ raames	Komisjon/Eurojust	Alates 2021. aasta I kvartalist
Tehnilise rakkerühma loomine, mis koondab komisjoni ning justiits- ja siseküsimuste valdkonna osalejaid, et toetada päringutabamusel või selle puudumisel põhinevate mehhanismide rakendamist asjaomastes asutustes	Komisjon, Eurojust, Europol, EPPO, OLAF	2021. aasta I kvartal
Euroopa Prokuratuuri ja Europoli vahelise päringutabamust või selle puudumist käsitleva sätte lisamine Europoli õigusraamistikku (kinnitamisel)	Komisjon	2020. aasta IV kvartal
Seadusandlik ettepanek digitaalse teabevahetuse kohta piiriülestes terrorismijuhtumites (vt komisjoni 2021. aasta tööprogramm)	Komisjon	2021. aasta IV kvartal
Seadusandlik ettepanek: määrus ühiste uurimisrühmade koostööplatvormi kohta (vt komisjoni 2021. aasta tööprogramm)	Komisjon	2021. aasta IV kvartal
Suurte failide jagamise ja kohtuasjade piiriülese kontrollimise mehhanismi loomise kava	Komisjon	2021

selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK (ELT L 119, 4.5.2016, lk 89).

3.7. Minu e-õiguskeskkond

Mitmes liikmesriigis on üksikisikutel juba elektrooniline juurdepääs erinevatele kohtu- ja haldusasutuste pakutavatele teenustele, nt tõestatud ära kirjade esitamine (karistusregistrikande puudumise tõend töökoha taotlemisel, perekonnaseisutõend, sünnitunnistus või testament).

Sellised teenused säästavad aega, neid saab kasutada kõikjal⁷⁹ ja need on kättesaadavad isegi keerulistes olukordades, nagu COVID-19 pandeemia. Siiski ei ole üksikisikud ja ettevõtjad sageli nende olemasolust päriselt teadlikud. Hoolimata avaliku sektori asutuste kohustusest muuta oma veebisaidid ja sisu puuetega inimestele juurdepääsetavaks, on tõsiasi, et paljudel neist on endiselt raskusi nende kasutamisega. Seetõttu leiab komisjon, et tuleks luua „Minu e-õiguskeskkond“ kui kontaktpunkt, kus on lingid olemasolevatele riiklikele teenustele. See ruum peaks olema osa e-õiguskeskkonna portaalist ja seda tuleks hallata tihedas koostöös kõigi liikmesriikidega. Vahendit kohaldatakse üksnes nende kohtudokumentide suhtes, millega isikul või tema seaduslikul esindajal on lubatud tutvuda ja/või mida ta võib hankida. See ei peaks võimaldama juurdepääsu kõigile isikut puudutavatele kohtudokumentidele, eelkõige nendele, mis on seotud kriminaalmenetlusega, kus tuleb leida tasakaal uurimise konfidentsiaalsuse, kahtlustatava/kaitstava isiku teabe saamise õiguse ning ohvri teabe saamise ja kaitse õiguse vahel ning mille suhtes kehtivad ELi õiguse erisätted⁸⁰.

Esimese sammuna võiks Euroopa e-õiguskeskkonna portaali üles panna ulatusliku lingikogu, et hõlbustada juurdepääsu olemasolevatele riiklikele elektroonilistele teenustele, mida pakuvad kohtud ja asjaomased haldusasutused. Seejärel võiks kaaluda vahendi tihedamat ühendamist riiklike süsteemidega, et üksikisikud ja ettevõtjad saaksid esitada taotlusi ja saada dokumente otse Euroopa e-õiguskeskkonna portaalist. See tagaks ühetaolise kasutajakogemuse kõigis ELi ametlikes keeltes, samal ajal kui riiklikud süsteemid piirduvad sageli riigikeel(t)ega. Eesmärk ei ole asendada olemasolevaid või tulevasi riiklikke süsteeme.

„Minu e-õiguskeskkond“ peaks samuti hõlbustama õiguskaitse kättesaadavust ELi piiriülestes menetlustes, eelkõige seoses Euroopa väiksemate nõuete⁸¹ ja Euroopa maksekorraldustega⁸². Seejuures annaks keskkond üksikisikutele, ettevõtjatele ja nende seaduslikele esindajatele ELi tasandil juurdepääsupunkti, kust nad saaksid esitada nõudeid elektrooniliselt ja suhelda sujuvalt liikmesriikide pädevate asutustega. See võiks aidata kõrvaldada praktilisi takistusi, mis piiravad asjakohaste vahendite kasutajasõbralikkust ja kohaldamise kiirust; praegu saadetakse nõuded tavaliselt posti teel, millega kaasneb risk ja paratamatud viivitused.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Euroopa e-õiguskeskkonna portaalis linkide loomine riiklikele elektroonilistele teenustele,	Komisjon/liikmesriigid	2023

⁷⁹ Tingimusel, et on tagatud asjakohane turvalisuse tase, nt e-identimise ja elektroonilise volituse kasutamine.

⁸⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT L 142, 1.6.2012, lk 1); Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK (ELT L 315, 14.11.2012, lk 57).

⁸¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määrus (EÜ) nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate nõuete menetlus (ELT L 199, 31.7.2007, lk 1).

⁸² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsmenetlus (ELT L 399, 30.12.2006, lk 1).

mida pakuvad kohtud ja haldusasutused		
ELi tasandi juurdepääsupunkti loomine, mis võimaldab üksikisikutel ja ettevõtjatel esitada Euroopa väiksemaid nõudeid ja maksekorraldusi ning suhelda elektroonilisel teel pädevate riiklike asutustega	Komisjon/liikmesriigid	2024

3.8. Koostöö-, kooskõlastus- ja järelvalvevahendid

Õigussüsteemide digitaliseerimise olukorda kajastatakse juba korrapäraselt mitmesugustes järelvalveraamistikes, nagu ELi õigusemõistmise tulemustabel, õigusriigi aruanne ja Euroopa poolaasta. Kuna mitut IT-vahendit arendatakse edasi, on tähtis tagada ka eri vahendite sidusus ning edendada tihedat koostööd ELi liikmesriikide ja ELi justiits- ja siseküsimustega tegelevate asutustega ning edasist kooskõlastamist liikmesriikide vahel. Seetõttu jätkab komisjon õigussüsteemide digitaliseerimisega seotud sündmuste jälgimist, koostöö edendamist uute algatuste kaudu ning korrapärase hindamise tagamist.

ELi õigusemõistmise tulemustabel

ELi õigusemõistmise tulemustabelis on juba esitatud võrdlevad andmed liikmesriikide kohtusüsteemide digitaliseerimise eri aspektide kohta, nagu IKT vahendite kättesaadavus ja kasutamine. Alates 2021. aastast kavatakse komisjon lisada täiendavaid andmeid digipöörde kohta liikmesriikides. See peaks võimaldama arenguvaldkondade ja probleemide põhjalikumalt jälgimist.

Teabe jagamine riiklike digitaliseerimisalgatuste kohta

Komisjon teeb liikmesriikidele ettepaneku luua Euroopa e-õiguskeskkonna portaalid eraldi osa õigusemõistmise digipöört käsitlevate riiklike algatuste kohta. See annab põhjaliku ülevaate projektidest, soodustades sellega lähenemist.

Digitaalse õiguse teemaline ministrite foorum ja korrapärane hindamine

Digiülemineku käimas ja hõlmab koostööd partneritega nii liikmesriikide kui ka ELi tasandil. Tähtis on toetada digiteerimist kooskõlastatud viisil ja teha jätkuvalt koostööd kõigi partneritega ning vaja on tugevat poliitilist tahet.

Hoo säilitamiseks korraldab komisjon 2021. aastal digitaalse õiguse teemalise ministrite veebifoorumi, kus kõrgel tasemel osalevad ELi institutsioonid ja peamised sidusrühmad. Pikemas perspektiivis kaalub komisjon täiendavaid koostöö- ja koordineerimisvorme õigusemõistmise digipöörde valdkonnas, kuna lahendused peavad tegelikkuses toimima kõigi asjaosaliste jaoks. Koostööd vajavate riiklike ja ELi tasandi küsimuste hulka kuuluvad käimasolev areng, kavandatud tegevused, riiklikud ja ELi tasandi rahastamisvõimalused ning tulevikutehnoloogia prognoosimine. Korrapärane teabevahetus soodustab parimate tavade mõistmist ja jagamist ning võimaldab jälgida võetud meetmeid, sealhulgas neid, mis on esitatud käesolevas teatises.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Digiüleminekul tehtud edusammude parem	Komisjon	alates 2021.

jälgimine riiklikul tasandil ELi õigusemõistmise tulemustabeli kaudu		aastast
Euroopa e-õiguskeskkonna portaalis teabe kogumine õigusemõistmise digipööret käsitlevate riiklike algatuste kohta	Komisjon/liikmesriigid	Alates 2021. aasta I kvartalist
Digitaalse õiguse teemalise ministrite foorumi korraldamine	Komisjon, liikmesriigid, sidusrühmad	2021
Õigussüsteemi digipöörde käigus tehtud edusammude regulaarne hindamine	Komisjon, liikmesriigid, sidusrühmad	Alates 2021. aastast

3.9. Õigusemõistmise digipööre – valmisolek tulevikuks

Digitehnoloogia areneb pidevalt. Pidevalt ilmnevad uued lähenemisviisid ja lahendused teabe haldamiseks, turvamiseks ja vahetamiseks. Need protsessid mõjutavad ka õigusemõistmise digipööret. Ilma selge ja ajakohase ülevaata selle kohta, millises suunas arenetakse, on oht, et digitaalsetesse õigussüsteemidesse tehtavad investeeringud ei anna tulemusi ega taga parimat hinna ja kvaliteedi suhet. Lisaks tingib uue tehnoloogia esiletulek vajaduse pidevalt hinnata selle mõju, eelkõige seoses põhiõiguste ja andmekaitsega, nagu on näidanud tehisintellekti areng.

Kõik, kes töötavad õigusemõistmise digipöörde nimel, peavad arenguga kaasas käima. Kõigil asjaosalistel peaks olema juurdepääs korrapäraselt ajakohastatavale teabele, et nad saaksid seda hinnata õiguslikust, tehnilisest ja eelarve seisukohast enne investeerimist ja kaitsemeetmeid käsitlevate otsuste tegemist. Lisaks võib märkimisväärset teadussuutlikkust nii liikmesriikide kui ka ELi tasandil kasutada selleks, et uurida tehnoloogia neid aspekte, mis on tähtsad ühiskonnale tervikuna, kuid pakuvad vähese arendatuse tõttu väiksemat ärihuvi.

Erinevate üksuste, näiteks komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskuse käimasolevad teadusuuringud ja tulevikuväljavaated võiksid olla paremini suunatud ja tegevused paremini koordineeritud, et õigusemõistmise digipöörde kõik aspektid saaksid vajalikku tähelepanu. Tuleks püüda saavutada sünergia innovatsioonis ja prognoosimistegevuses praegu loodava ELi sisejulgeoleku innovatsioonikeskuse raames.

Lisaks on sarnaselt paljude muude poliitikavaldkondadega vaja teha koostööd mitte ainult Euroopa tasandil, vaid ka meie partneritega rahvusvahelisel tasandil, et digitaliseerimist turvalisema ja tõhusama õigusemõistmise huvides kõige paremini ära kasutada. Kurjategijad kasutavad samuti ära digipöörde eeliseid, olgu see siis internetikuritegude toimepanemine või digitaalsete vahendite kasutamine kuritegevuses. Nad on COVID-19 kriisist tekkinud uued võimalused kiiresti ära kasutanud. Seetõttu on ülimalt tähtis, et õigus- ja õiguskaitseasutustel oleks Euroopa tasandil ja rahvusvahelises koostöös vajalikud vahendid juurdepääsuks asjakohastele elektroonilistele tõenditele, mis on vajalikud selliste kuritegude tõhusaks uurimiseks ja nende eest vastutusele võtmiseks. Elektrooniliste tõendite paketi⁸³ antakse

⁸³ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, mis käsitleb Euroopa andmeesitamismäärust ja Euroopa andmesäilitamismäärust elektrooniliste tõendite hankimiseks kriminaalasjades, COM/2018/225 final - 2018/0108 (COD); ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega kehtestatakse ühtlustatud

riiklikele õiguskaitse- ja õigusasutustele Euroopa andmeesitamismäärused ja Euroopa andmesäilitamismäärused, et saada teenuseosutajatelt kriminaaluurimise jaoks digitaalsetid tõendeid, olenemata teenuseosutaja asukohast või teabe säilitamisest. Tähtis on, et kaasseadusandjad viiksid komisjoni ettepanekud kiiresti ellu. Lisaks tuleb lõpule viia pooleliolevad läbirääkimised meie rahvusvaheliste partneritega – nii USAga kui ka Euroopa Nõukogu küberkuritegevuse Budapesti konventsiooni teise lisaprotokolli üle peetavate läbirääkimiste raames.

Kavandatud meetmed	Kes peab seda tegema?	Mis ajaks?
Õigusvaldkonnaga seotud digitehnoloogia järelevalve-, analüüsi- ja prognoosiprogrammi väljatöötamine koos Teadusuuringute Ühiskeskusega	Komisjon/liikmesriigid	2021. aasta II kvartal
Mehhanismi loomine Euroopa e-õiguskeskkonna portaalis õigusküsimustega seotud IT-valdkonna korrapärase aruandluse, analüüsi, tagasiside ja parimate tavade vahetamise eesmärgil	Komisjon/liikmesriigid	2021. aasta II kvartal

4. JÄRELDUSED

Kuigi ELis tehtud jõupingutused on juba andnud tulemusi, näitavad andmed vajadust teha järkjärgulisi muudatusi, et kasutada ära tänapäevaste digivahendite kogu potentsiaal, austades täielikult põhiõigusi.

COVID-19 kriis on toonud esile probleemid ja riskid seoses õigussüsteemi tõhusa toimimisega erandolukordades ning samuti vajaduse tugevdada õigussüsteemi vastupanuvõimet kogu ELis. Teisest küljest on see andnud märkimisväärse hoo digitehnoloogia kasutuselevõtule meie ühiskonnas. Sellele muutusele tuginedes on tähtis anda uus tõuge üldise lähenemisviisi loomiseks õigusemõistmise digipöördele ELis, kasutades kõiki võimalusi ja tagades samal ajal asjakohased kaitsemeetmed.

normid kriminaalmenetluses tõendite kogumise eesmärgil esindajate määramise kohta COM/2018/226 final - 2018/0107 (COD).